

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE HAMZA RÜSTEM FOTOĞRAFLARINA
YANSIYAN GİYİM ŞEKİLLERİNDEN TÜRK TOPLUMUNUN MODERNLEŞME
ÇABALARININ İFADESİ (1920-1940)****EXPRESSION OF TURKISH SOCIETY'S MODERNIZATION EFFORTS FROM
CLOTHING STYLES REFLECTED IN HAMZA RUSTEM PHOTOGRAPHS IN THE
EARLY REPUBLIC (1920-1940)****Gülseren HAYLAMAZ*****Öz****Article Info**

Moda kültürel ve bireysel kimliği sergileme aracıdır. Bu sergileme aracının en önemli belgelerinden biri de döneminin giyim kültürünü yansıtan fotoğraflardır. Fotoğraflarla belgelenen giyim kültürü, görsel kültürün bir parçası haline gelir. Bu çalışmada, 1920-1940 yılları arasında Türk toplumunda moda anlayışının gelişimine ve bu süreçte fotoğrafların kültürel bir belge olarak taşıdığı önem İzmir fotoğrafları örnek alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de moda 20. yüzyıl başlarında İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde kabul görmüş ve talep edilmiştir. 1920 ve 1940 yılları arasında Batı'nın moda anlayışı Türk toplumunun imajını etkilemiş, değişen görünümeler dönemin stüdyo ve aile fotoğraflarında belgelenmiştir. Geçmiş dönem moda dergileri, moda illüstrasyonları, moda fotoğrafları dönemin idealize edilmiş moda tarzlarını sergilerken, stüdyo fotoğrafları izleyiciye gerçekte ne tür giysilerin tercih edilmiş olduğunu gösterebilmektedir. Araştırmada, dönemin giyim kültürünün incelenmesi amacıyla nitel analiz yöntemi olan göstergebilim analizi kullanılmıştır. Doküman analizinde ise dönemin giyim kültürünü yansıtan fotoğraf incelemesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada İzmir fotoğraflarının tercih edilmesinin nedeni; İzmir'in, Erken Cumhuriyet döneminde ekonomik ve kültürel olarak Batı modasına hızlı uyum sağlayan şehirlerden biri olması ve Türk modernleşme sürecinde önemli bir rol üstlenmesidir. Dönemin ünlü fotoğraf stüdyolarından biri olması nedeni ile İzmirli ailelerin tercih ettiği Hamza Rüstem Stüdyosu, bu süreci belgeleyen görselleri arşivlemesiyle önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle araştırmada, İzmir ilinde yer alan, Karşıyaka Hamza Rüstem Fotoğraf Evi Özel Müzesi'nde bulunan yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip arşiv ve Hamza Rüstem'in en küçük torunu olan Mert Rüstem'in arşivinde bulunan fotoğraflar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Aynı zamanda konuyla ilgili yazılı ve görsel kaynaklar taranmıştır. İncelenen fotoğraflar, dönemin giyim kuşam kültürünü ve toplumsal dönüşümün görsel yansımalarını sergilemesi açısından benzersiz birer belge niteliğindedir. Buradan yola çıkılarak, İzmir'in görsel tarihinde ve Türk fotoğraf tarihi içerisinde önemli bir yeri olan Hamza Rüstem Stüdyosu'nda 1920-1940 yılları arasında çekilmiş, dönemin moda anlayışını, giyim detaylarını yansıtan fotoğraflardan dört tanesi seçilerek incelenmiştir. Görsel kültürün bir parçası olan bu fotoğraflarda yer alan kişilerin, duruşları, giyim şekilleri, giysi detayları, zaman ve mekan ile birlikte değerlendirilerek yorumlanmıştır. Göstergelerin anlamını inceleyen açıklamalar nitel araştırma yönteminin bir parçasıdır. Araştırma, fotoğraflara yansıyan kadın ve erkek giyim şekillerinden, toplumun modernleşme çabalarının nasıl ifade edildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Moda Tarihi, Görsel Kültür, Fotoğraf, Görsel Analiz, Cumhuriyet Dönemi Moda Anlayışı, Kültürel Kimlik.

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 19/12/2024

Kabul Tarihi: 20/02/2025

Atıf

Haylamaz, G. (2025). Erken Cumhuriyet Döneminde Hamza Rüstem Fotoğraflarına Yansıyan Giyim Şekillerinden Türk Toplumunun Modernleşme Çabalarının İfadesi (1920-1940). *Anasay*, 31, 118-133.

* Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Moda ve Tasarım Yüksekokulu, Moda Tasarım Bölümü, gulseren.haylamaz@ege.edu.tr, **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0002-4682-1184>.

Abstract

Fashion is a tool for displaying cultural and individual identity. One of the most important documents of this tool of display is photographs that reflect the clothing culture of their time. The clothing culture documented in photographs becomes part of visual culture. In this study, the development of fashion understanding in Turkish society between 1920 and 1940 and the importance of photographs as cultural documents in this process are explored through examples of photographs from Izmir. Fashion in Turkey was accepted and demanded in large cities such as Istanbul and Izmir in the early 20th century. Between 1920 and 1940, Western fashion influenced the image of Turkish society, and the changing appearances were documented in the period's studio and family photographs. While fashion magazines, fashion illustrations, and fashion photographs showcase the idealized fashion styles of the period, studio photographs provide insight into the actual clothing preferences of the time. In the research, a qualitative analysis method called semiotic analysis is used to examine the clothing culture of the period. Document analysis was also carried out by examining photographs reflecting the clothing culture of the time. The reason for selecting photographs from Izmir is that it was one of the cities that quickly adapted to Western fashion both economically and culturally during the Early Republican Period, playing a significant role in Turkey's modernization process. Hamza Rüstem Studio, a renowned photography studio of the period, stands out as a major source due to its archival visuals documenting this process, which were preferred by Izmir families. Therefore, in this study, photographs from the Karşıyaka Hamza Rüstem Photography House Special Museum, which has nearly a century of history, and from the archive of Mert Rüstem, the youngest grandson of Hamza Rüstem, were examined in detail. Additionally, written and visual sources related to the topic were reviewed. The photographs analyzed are unique documents that showcase the clothing culture of the period and the visual reflections of social transformation. Based on this, four photographs taken between 1920 and 1940 at the Hamza Rüstem Studio, which holds an important place in Izmir's visual history and Turkish photography history, were selected and analyzed. In these photographs, which are part of visual culture, the posture, clothing styles, garment details, time, and space were evaluated and interpreted. Explanations examining the meaning of the signs are part of the qualitative research method. The research demonstrates how the modernization efforts of society are expressed through the representation of women's and men's clothing styles in the photographs.

Keywords: Fashion History, Visual Culture, Photography, Visual Analysis, Republican Period Fashion Concept, Cultural Identity.

EXTENDED ABSTRACT

Photos are a valuable source for understanding fashion history and analyzing the aesthetic understanding of a period. During the Early Republican Era, Turkey underwent a significant social and cultural transformation. In this process, clothing and fashion were seen as important components of modernization efforts. Fashion was not only considered an individual choice a reflection of social change. This study examines how studio photos taken in Izmir between 1920 and 1940 can be analyzed through Roland Barthes' semiotic approach and how these images reflect the fashion understanding of the period.

The reforms implemented in the early years of the Republic were a turning point in Turkey's modernization journey. Under Atatürk's leadership, the hat and clothing reforms marked important steps toward adopting a Western lifestyle. These reforms transformed not only clothing habits but also the social structure and individual identity perceptions. Clothing changes, particularly for women, became a tool for participation in social life. Women began to wear more comfortable, functional, and practical clothes, contributing to a reshaping of the image of women in society.

The 1920s was a period when societal dynamics changed after World War I, fashion became simpler, and functionality took precedence. During this period, women abandoned the use of corsets. Additionally, short hairstyles and simple hats complemented the modern image of

Research Article

Received: 19/12/2024

Accepted: 20/02/2025

Cite this article as:

Haylamaz, G. (2025). Expression of Turkish Society's Modernization Efforts From Clothing Styles Reflected in Hamza Rüstem Photographs in the Early Republic (1920-1940). *Anasay*, 31, 118-133.

women. The "Flapper" style became the preference for women seeking freedom and comfort; straight-cut dresses, light fabrics, and easy-to-move shoes were the key elements of this style.

In the 1930s, the Great Depression and the approaching war atmosphere further increased the trend toward simplicity and functionality in fashion. During this period, cinema played an important role in the spread of fashion. Hollywood stars' outfits became an inspiration for women around the world. Especially the elegant dresses designed by Madeleine Vionnet using bias-cut techniques influenced the fashion of the period. In men's fashion, wide-shouldered jackets, double-breasted suits were common. In everyday life, simpler, large-pocketed jackets and woolen coats were preferred.

Roland Barthes' semiotic method used in the analysis of the photos allows for evaluating fashion and clothing not as mere aesthetic phenomena but as deeper symbolic meanings. According to Barthes, a photograph contains both "Studium" (information and cultural meaning) and "Punctum" (emotional impact and striking details). For instance, the shape of a hat in a photograph can be seen as a symbol of the era's Westernization ideology, while also evoking personal associations in the viewer. Barthes' analytical methods offer a powerful tool for understanding the different layers of photographs.

In the Early Republican Era, fashion and clothing were not only individual preferences but also reflections of social identity. Particularly under Atatürk's leadership, reforms in clothing became essential to modernizing Turkey as a nation-state. During this period, women became more active in education and work, and this was reflected in their clothing habits. Men, on the other hand, adopted a new look symbolizing Westernization with suits and modern accessories such as ties.

The establishment of Sümerbank factories marked a turning point in the development of the textile industry in Turkey. Sümerbank created both economic and cultural impact, supported local production, and made modern clothing accessible to the masses.

The photos taken at Hamza Rüstem Studio not only reflect individuals' fashion choices but also reveal the social structure and cultural dynamics of the period. For example, the bob haircut style of the 1920s, accessories (pearl necklaces, handkerchiefs), and clothing details in these photos allow us to read the social aesthetic understanding of that period. The fabric patterns, vests, and jacket models in the photos show the influence of Western fashion on Turkish fashion. Especially in men's fashion, the accessories added to suit jackets (vests, handkerchiefs, pocket watches) symbolize not only fashion but also the era's perception of modernity. In women's fashion, the flapper style, fur-collared coats, and fabric embellishments reflect the understanding of elegance of the period. During the interwar period, the balance between elegance and practicality demonstrates changes in women's lifestyles and their impact on clothing. Furthermore, the successful adaptations made by local tailors of European fashion show how fashion was followed even in a period when industrial fashion production was not widespread in Turkey.

In conclusion, between 1920 and 1940, fashion and clothing emerged as reflections of social, cultural, and economic changes. A detailed examination of these photos provides a better understanding of these transformations. Therefore, fashion history studies can offer deep insights into social structures.

Giriş

Giyim tarihi ve kültürünün araştırılmasında kullanılan görsel kaynaklar genelde dönemin gazete ve dergi gibi yayınları, müzeler, romanlar, sinema ve fotoğraflardır. Türkiye'de moda anlayışının erken Cumhuriyet döneminde meydana gelen toplumsal, siyasal, kültürel değişimlerle birlikte gelişen yönünü aktaran önemli kaynaklar mevcuttur. Örneğin, Yüksel Şahin, çalışmasında (2006) Osmanlıca moda dergilerinin çevirilerinin yanı sıra, kaynak kişilerle görüşmeler, dönem romanları, müze ve arşiv araştırmaları yapmıştır. Araştırmacının özellikle

görsel verileri aile fotoğraflarından, moda ve kadın konulu dergilerden, müze koleksiyonlarından elde ettiği görülmektedir. Zafer Toprak (2027), erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de modernleşme çabalarıyla birlikte yaşanan toplumsal travmaları yayınladığı kitapta ele almaktadır. İlbeyi Özer ise (2009) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde İstanbul merkezli sosyal hayattaki dönüşümü, eğlence ve moda anlayışındaki değişimleri görsel referanslarla birlikte kitabında sunmuştur.

Özge Balkan Calafato (2024) vernaküler fotoğraflardan yola çıkarak döneme ışık tutan önemli bir kaynak oluşturmuştur. Vernaküler fotoğrafları moda araştırmalarında kullanan diğer bir yazar Lisa Hodgkins'tir. Hodgkins (2022) 1860'lardan yüzyılın sonuna kadar her on yılda meydana gelen giyim şekillerindeki değişimi 'Everyday Fashion in Found Photographs' kitabında açıklamıştır. Giyimi, maddi kültür ve hafızayı otobiyografik anılarla, fotoğraf ve giysi arşivleriyle aktaran önemli bir diğer kaynak ise 'Memories of Dress-Recollections of Material Identities' dir. Giysiler ve moda için uygun giyim tarzları, bir dizi ideolojik anlamların "taşıyıcıları" ya da "toplumsal gündemleri"dir (Crane, 2018, s. 45). Belirli bir toplumun değerlerini, simgelerini temsil eden fotoğraflar bu araştırmada giyim modasını tarihsel çerçevede sunan "ana kaynaklar" olarak ele alınmıştır. Denipoti'nin belirttiği gibi fotoğraflar, ne kadar "yanıltıcı" olursa olsun, gerçekliğin belirli bir kısmını temsil eder (Denipoti, 1994, s. 5).

Moda konusunda şimdiye kadar yapılan en kapsamlı çalışma, moda dilini göstergebilim perspektifinden ele alan R. Barthes tarafından yazılmıştır. Bilinen işlevleri dışında giysinin bir de gösterge işlevi vardır. Barthes'a göre (2016) her giysi aynı zamanda bir gösterge-nesnedir ve anlamlı birimlerden oluşur.

İncelenen araştırmalar ışığında gerçekleştirilen bu çalışmada, 1920-1940 yılları arasında Türk toplumunun Batı merkezli moda uyumunda geçirmiş olduğu değişimler yazılı ve görsel kaynakların incelenmesi ile analiz edilmiştir. Araştırmada 1920 ve 1940 yılları arasında çekilen fotoğraflarda modanın temsil biçimleri analiz edilirken diğer yandan fotoğrafın moda tarihi alanında akademik araştırmalar için kaynaklık eden yönüne vurgu yapılmaktadır. Çalışma, giyim modasında gerçekleşen değişimlerin izlenebildiği büyük kentlerden biri olan İzmir kenti ile sınırlandırılmış, görsel veriler dönemin en önemli fotoğrafçısı olan Hamza Rüstem'in stüdyosunda çekilen fotoğraflardan seçilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma ile toplumun sosyokültürel değişimlerini yansıtan fotoğraflar moda ve giyim alanından göstergebilim yöntemiyle okunarak literatüre katkı sunmaktadır. Fotoğraflanan kişinin duruşu, bedenini saran giysinin modeli, aksesuarlar ve kişinin mekanla etkileşimi fotoğraf analizinde önemli ipuçları sunmaktadır.

GEÇMİŞİN SOMUT BELGELERİ OLARAK FOTOĞRAFLAR

Fotoğraflar kıyafet ve görünümün duygusal yönlerini incelememize, erkeklerin ve kadınların kamusal ve özel hayatlarına dair fikir edinmemize izin vermektedir. Barthes (2016) göstergelerden yola çıkarak fotoğrafın ne olduğu üzerine söylemler geliştirmiştir. Fotoğrafa baktığında imgelerin kendisinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri Punctum ve Studium olarak tanımlamış ve bu iki kavramı fotoğraf kuramına kazandırmıştır. Punctum, fotoğrafa bakan kişinin ilk dikkatini çeken konudur, nesnedir, anlamdır. Studium ise araştırmada kullanılacak olan fotoğrafın göstergebilimsel (semyoloji) okumasıdır. Aynı zamanda studium fotoğraf içerisindeki simge ve semboller ile anlamları ilişkilendirerek fikir yürütme biçimidir. Studium, bilgilere dayalı bir yorumlamadır ve fotoğrafın temeli bu kavrayışa dayanır. Her türlü ideolojik, kültürel, tarihsel, etik, estetik ve teknik olarak yapılan okumalar Studium kapsamındadır (İşlek, 2016, ss. 28, 29).

Görsel kaynaklar dâhilinde yer alan fotoğraf, ayrıntıları aktaran yönü ile bir kanıt görevi üstlenir ve geçmişin somut bir tespitidir. Aynı zamanda fotoğraf, tarihi gerçekliği bugüne ve geleceğe taşıyarak araştırmacılara gözlem imkânı sunar. Barthes'a göre fotoğraf, metnin tam tersine, etnolojik bilginin asıl hammaddesini oluşturan ayrıntıları ortaya çıkarır. Barthes (2016),

1959 yılında Willam Klein'in Moskova'da çekmiş olduğu Bahar Bayramı isimli fotoğrafından Rusların nasıl giyindiğini, daha önce hiç bilmediği giyim detaylarını öğrendiğini şu cümleleri ile aktarır; *bir çocuğun kocaman kumaş şapkasını, bir başkasının boyun bağını, yaşlı bir kadının başındaki örtüyü, bir gencin saç kesimini fark ediyorum* (Barthes, 2016, s. 43).

Belge olarak kabul edilen bir fotoğraf çekildiği döneme ait önemli bilgiler taşır. Fotoğrafın çekildiği mekan, fotoğrafı çekilenlerin beden dili, giysiler ve aksesuarlar araştırmacılar tarafından dikkatle analiz edilmelidir. Görsel iletiler ilk algılanan düz anlamlarla birlikte, detaylı bakıldığında fark edilebilen birçok anlam da aktarır.

Fotoğrafın özü, temsil ettiği nesneyi onaylamasıdır ve fotoğrafın neyin artık olmadığını söylemesi gerekmez; o yalnız ve kesin olarak neyin olmuş olduğunu söyler. Fotoğrafın tarihsel tanıklığına vurgu yapan Barthes'a göre her fotoğraf orada bulunmanın bir sertifikasıdır. Fotoğraf 1'de 1926 yılına ait bir Amerikan siyahi aile fotoğrafında dikkatini çeken ayrıntıları kişilerin giyim ve aksesuarları üzerinden aktarırken hangi zamana referans verdiği konusunda da sorular soran Barthes fotoğrafı şöyle analiz eder;

“(Bu fotoğraf) saygınlığı, aile yaşamını, konformizmi, bayramlık giysileri, beyaz adamın niteliklerini kazanmak için girişilen sosyal ilerleme çabasını anlatıyor. Gözlük ilgimi çekiyor, ama beni delmiyor. Garip ama beni delen şey, ellerini bir okul çocuğu gibi arkasında kavuşturmuş olan kız kardeşin (ya da kızın) düşükçe bağladığı kemer ve hepsinden öte onun bağcıklı ayakkabılarıdır (bu eski moda bana niçin bu kadar dokunuyor? Demek istediğim: beni hangi zamana götürüyor?)” (Barthes, 2016, ss. 58,103,104).

Fotoğraf 1: James Van der Zee: Aile Portresi, 1926 (Barthes, 2016, s. 59)

Tarihsel bağlamda ele alınan fotoğraf analizlerinde, kültürel kimlikler konusunda hassas ve dikkatli araştırmalar yapmak gerekir. Örneğin Margaret Olin makalesinde (2002, s. 114) Barthes'ın fotoğrafta yer alan ailenin kimliklerini sorgulamasını, tek taraflı, yanıltıcı, bilinemez bulmuş ve eleştirmiştir.

Barthes'ın değerlendirmesinde, "Amerikan Yaşam Tarzı"nın "beyazların nitelikleri" olarak kabul edilmesi gibi bir yorum, Margaret Olin örneğinde de görüldüğü gibi birçok eleştiriyi beraberinde getirmektedir. Fotoğraflar, izleyiciye genellikle bir perspektif sunar; ancak kültürel kimliklerin öne çıkan unsurlarını değerlendirirken, o bireylerin yaşam deneyimlerine ve kimliklerine duyarlı bir yaklaşım sergilenmesi önemlidir.

1920 - 1940 Yılları Arasında Avrupa'da Giyim Modası

Moda, belirli bir zaman diliminde toplum tarafından benimsenen giyim, aksesuar, saç ve genel stil eğilimlerini ifade eder. Yalnızca estetik tercihlerden ibaret olmayan giyim modası, toplumsal olaylar, sosyal yapılar, coğrafi koşullar, savaşlar ve teknolojik gelişmeler gibi birçok faktörden etkilenerek sürekli bir değişim göstermektedir.

Dünyada ve Türkiye'de önemli siyasal ve tarihsel olayların yaşandığı 1920-1940 yılları arasındaki dönem, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda büyük değişimlerin yaşandığı iki dünya savaşı arasındaki süreci temsil etmektedir. Bu dönemde meydana gelen değişimler giyim modasını yönlendirmiştir. Özellikle kadın giyim modasında önceki dönemlerden çok daha farklı görünüm ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da kadınların iş gücüne katılımı 19. yüzyılın ortalarından itibaren sanayileşmeyle birlikte artmıştır. Özellikle 1850'lerden sonra fabrikalar ve hizmet sektörü, kadınlara iş imkanı sunmuş ve ekonomik alanda daha aktif olmalarını sağlamıştır. 1914 öncesindeki ekonomik evrim, uluslararasılaşmaya doğru bir eğilim oluşturmuşken, savaş, ülkeleri ekonomik açıdan merkezileşmeye zorlamıştır. Kadınlar, savaş döneminde ekonomik çabalara katkıda bulunmuşlar, savaşın ardından daha geniş bir iş yelpazesinde çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar sivil ve ekonomik haklar kazanarak evlerinin dışında daha büyük bir rol oynamaya başlamışlardır. 1920-1925 yılları arasında giyim modasının bu yeni yaşam koşuluna uyum sağlayan yönde değiştiği görülür (Boucher, 1987, s. 411).

1920'lerde kültür, uluslararası bir boyut kazanmış ve modern dönem, Paris, Berlin ve New York gibi şehirlerdeki hareketli atmosferle şekillenmiştir. Amerika'da caz müziği, genç kuşak üzerinde derin bir etki bırakmış ve enerjik bir yaşam tarzının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Mimari, resim, moda ve müzik, geleneksel ihtişamını geride bırakarak çağın hızlı ve dinamik ruhuna ayak uydurmuştur (Şahin, 2006, s.154).

1920'lerde Avrupa'da görülmeye başlayan kadın modası hakkında, dönemin basını "*Yeni kadın kıyafetleri erkeklerinkine çok benziyor*" şeklinde yorumlarda bulunarak örnek resimleri okuyucuyla paylaşmıştır. Bu durumun gelişmesinde kadının dış mekana açılan hareket serbestliğinin ve daha rahat giyinme arzusunun etkili olduğu söylenebilir (Özer, 2009, s. 351). 1924 yılında kadınlar tarafından alçak veya yüksek topuklu, parlak veya mat renklerde ayakkabılar tercih edilmiştir. Bu ayakkabıların tek bir belirleyici özelliği vardır o da şerit bantlı oluşudur. Kalın, ince, tek ya da çift bantlı, çok renkli ya da siyah renkli gibi farklı modelleri üretilmiştir. Avrupa'yı saran "flapper" modası Türkiye'ye ulaşmakta gecikmemiştir. Şapkalarıyla, kısa etekleriyle, ipek çoraplarıyla flapper modasını sergileyen kadınlar döneme ait fotoğraf arşivlerinde yerlerini almışlardır (Toprak, 2017, s. 252). Kadınlarda düz hatlar, kısa saçlar, düz göğüsler, bol kesimli elbiseler ve çan biçimindeki şapkalar 20'li yılların flapper olarak tanımlanan genç kimliğini temsil etmektedir (Fotoğraf 2 ve 3).

Fotoğraf 2: 1920’li yıllar, flapper elbisesi (Seeling. 2000, s. 97).

Fotoğraf 3: 1920’ler şapka ve bob kesim saç stili (Seeling. 2000, s. 97).

Fotoğraf 4: 1931 yıllarında ayakkabı modeli (Heimann, J. Nieder, A. A. 2009, s. 100)

1920’lerde ayakkabılar dans etmek için tasarlanmıştır. Çok alçak olmayan, hafif kavisli topuğuyla, ayağın üst kısmından geçen düğmeli bir şerit bu tip ayakkabıların en önemli özelliğidir (Fotoğraf 4). Charleston dansı bu türde bir dayanıklı ayakkabı giymeyi gerektirmiştir.

1920’li yıllarda erkek giyiminde kruvaze paltolar, çizgili, bedene oturan takım elbiseler kullanılmıştır (Fischel, et al., 2013, ss. 262, 288).

1930'lu yıllarda kadın modası incelendiğinde, flapper kadınların, geceleri dans ve eğlence etkinliklerine katılırken hafif ve hareket özgürlüğü sağlayan kıyafetler tercih etmiş oldukları görülmektedir. Bu kıyafetlerin, kadınların toplumsal özgürlük algısına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. İnce kumaşlardan yapılan elbiseler, soğuktan korunma ihtiyacını artırdığından, bu dönemde kullanılan paltolar daha gösterişli tasarımlardan oluşmuştur. Paltolar genellikle kimono tarzında vücuda sarılır ve kullanıcılar montlarını kapalı tutmak için ellerini kullanmışlar veya büyük düğmelerden yararlanmışlardır. Şal yaka, geniş manşetler ve uzun tüylü kürk detayları, bu dönemin palto tasarımlarında sıkça görülen detaylardır.

Fotoğraf 5:1930'ların ince görünümünü yansıtan bir Edward Molyneux tasarımı, 1939. (Seeling, 2000, s.130).

Madeleine Vionnet (1876 – 1975)' in kumaşı verev (giysi kalıbını kumaşın çözgü yönüne 45° açıyla yerleştirmek) kullanarak yaptığı büyük icadı diğer tasarımcılar tarafından taklit edilmeye başlamıştır. Bu tekniğin kumaşa esneklik kazandırmasıyla, elbiselerin etek ucunda doğal volanlar (dalga) oluşmakta, kumaş göğüs, bel ve kalça hattında bedeni sıkıca sarmaktadır (Seeling, 2000, ss. 91, 130). Edward Molyneux' nun bu tarz kesimle uygulanan 1939 yılında yaptığı, göğüs altından bedeni saran nakışlı saten kumaştan dikilmiş tasarımı Fotoğraf 5' te görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nden başlayarak küresel ölçekte etkisini göstermiş olan 1929 Ekonomik Buhranı, dünyadaki toplumsal ve ekonomik yapıyı derinden değiştirmiş, özellikle kadının toplumdaki rolünün yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu dönemde, kadının ev içindeki rolünden çıkıp daha çok iş gücüne katılması ve bağımsızlığını vurgulaması, giyim şekillerinde değişimin olmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan erkeksi görünüm, kadınların iş dünyasında yer edinmeleriyle paralel olarak özgürlük ve güç simgesi haline gelmiştir. 1929'da New York borsasındaki çöküşün ardından ekonomik krizin de etkisiyle modada daha pratik, işlevsel bir dönem başlamıştır. 1930'larda sinema, modanın yayılmasında ve tanıtılmasında büyük bir rol oynamıştır. 1939-1945 yılları arasında, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle birçok terzi atölyesini kapatmak zorunda kalmıştır. Ancak aynı dönemde, Öndoğan ve Öndoğan (2021: 18)'in aktardığına göre, İngiltere Ticaret Bakanlığı'nın desteğiyle kurulan "Fashion Group of Great Britain" (Büyük Britanya Moda Grubu), tüm kısıtlamalara rağmen, toplumun şık ve zevkli giyinme isteğini karşılamak için seri üretimi hızlandırmıştır. Erkek giyiminde 30'lu yıllardan sonra ceketler geniş omuzlu, dar ve kalçayı örtecek uzunluktadır. Pantolonlar uzun, geniş ve duble (dışa katlanan) paçalıdır. Günlük kullanılan ceketler daha geniş ve bol ceplidir. Bu ceketler

genellikle golf pantolonları ile birlikte giyilmiştir. Kasket ve iki renkli ayakkabı görünümü tamamlayan aksesuarlardır. Kış mevsiminde bedene oturan palto ve ya bol kesimli, üstten torba cepli, geniş yakalı, diz altına uzanan palto ve yağmurluk giyilmiştir. Paltolar yünlü kumaşlardan üretilmiş ve genellikle bu dokumaların desenleri ekoseli, balıksırtı ya da enine çizgili olmuştur (Eberle, 1998, 244). Savaşlar arası döneme denk gelen 20’li ve 40’lı yıllarda yaşam tarzı sürekli değişime uğramıştır. Bu sebepten dolayı giyim modasının zarafet ve pratiklik arasında denge kuran yapısı bu dönemin en dikkat çeken özelliği olmuştur.

Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Moda Anlayışı (1920-1940)

Erken Cumhuriyet dönemi olarak isimlendirilen 1920 ve 1940 yılları arasında Türk toplumu çağdaşlaşma yolunda pek çok değişim yaşamıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde, 1925’te şapka ve 1934’te kılık kıyafet inkılâpları, 1926’da Türk Medeni Kanunu, 1928’de Latin Alfabesinin kabulü, 1934’de kadına seçme ve seçilme hakkını veren reformlarla birlikte modernleşme yolunda ilerlemeler gerçekleştirilmiştir.

Giyim-kuşam, dış görünüş, yaşayış, tutum ve davranış gibi alanlarda Türk toplumunun Batı’yı model olarak alma çabası ilk kez 1830’larda II. Mahmut döneminde başlamıştır. Türkiye’de moda takibi 1920-1930’lu yıllarda yoğun olarak devam etmiştir ve bu dönemde henüz yaygın bir moda endüstrisi oluşmamıştır (Şahin, 2006, ss. 33,315). Sümerbank iplik ve dokuma fabrikalarının kuruluşuna kadar geçen sürede Batı modalarının örnek alındığı giysi üretimi yerel terziler tarafından gerçekleştirilmiştir. 1933 yılında Sümerbank Fabrikalarının kurulmaya başlaması ile dönemin tasarımcıları ulusal tasarım kimliğini temsil eden tekstil desenleri tasarlamışlardır. Sümerbank kültürü ve modası devlet politikası tarafından desteklenmiş, dayanıklı, ucuz, erişilebilir ve kolay üretilen tekstil ürünlerini kullanma alışkanlığı sunmuştur. Bu doğrultuda, bu fabrikalar, kendi kumaşlarını ve ayırt edici tasarımlarını tanıtarak Anadolu’da bir "Sümerbank materyal kültürü" oluşturan ulusal bir tekstil tasarımı stiline gelişmesine öncülük etmiştir (Himam, Pasin, 2011, s. 158).

İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı ile en yoğun etkileşim kurduğu kent olarak, kültürel dönüşümlerin merkezinde yer almıştır. Özellikle Tanzimat Dönemi’yle birlikte Batılılaşma hareketleri hız kazanmış, devlet erkânı ve varlıklı kesimler arasında Avrupa modasına uygun kıyafetler giymek bir statü göstergesi haline gelmiştir. İstanbul’un kozmopolit yapısı, burada yaşayan Levantenler, tüccarlar ve yabancı diplomatlar sayesinde Batı modasının hızla yayılmasını sağlamıştır. Kentin ticari ve kültürel bağlantıları, Avrupa’dan gelen tekstil ürünleri ve moda akımlarıyla yerli terzilerin Batılı kesimlere hitap eden giysiler üretmesine olanak tanımıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen düzenlemelerle Batı tarzı giyim resmî olarak teşvik edilmiş, halkın günlük yaşamına da bu değişimler yansımıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Batılı kıyafetlerin en erken ve en yaygın görüldüğü şehirlerden biri olarak İstanbul ve onu takip eden İzmir ve Ankara şehirleri öne çıkmış, giyim şekillerinde meydana gelen dönüşüm zamanla Anadolu’ya yayılmıştır.

1. Dünya Savaşı’nın sebep olduğu travmaların ardından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de insanlar eğlenceli hayata eğilim göstermişlerdir. Ankara’nın 1923 yılında başkent oluşuyla birlikte İstanbul’dan göç başlamıştır. Dansı, eğlenceyi Ankara’ya getirenler İstanbul’dan göç edenlerdir. Cumhuriyet’in “cemiyet hayatı”nın en kibar toplumsal etkinliği balolar olmuştur. Resmi ya da yarı resmi balolar için erkeklere en uygun kıyafet olarak smokin önerilmiştir. Altına parlak rügan ayakkabı (iskarpin) ve eldiven smokini tamamlayan aksesuarlar olarak Resimli Ay dergisi tarafından önerilmiştir. Eldiven kullanımı gereklidir çünkü erkek dans ederken kadının elbisesi üzerinde nemli ellerinin izini bırakmamaya dikkat etmelidir (Toprak, 2017:291-294). 1920’li ve 1940’lı yıllarda erkek giyiminde takım elbise Türk toplumunun değişimini simgeleyen bir giysi olmuştur. Atatürk, gerçekleştirdiği inkılapların öncüsü olmuş ve zarif giyim tarzıyla topluma ilham vermiştir (Haylamaz ve diğerleri, 2023, s. 191, 183). Erkek giyimde ceket ve pantolonlarda aynı kumaş kullanılmış, takım elbiseler dönemin terzilerine diktirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa modasına uygun tek düğmeli kapanan ve ya kruvaze kapamalı

ceket modelleri tercih edilmiştir. Flusser'in belirttiğine göre Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce (1939 yılından önce), kruvaze ceket ve pantolon takımı, dönemin en popüler giyim stillerinden biri olmuştur. 1930'lu yıllarda, akşam davetlerinde giyilen ceketlerin neredeyse yarısı kruvaze kapamalıdır. Bu tarz ceketlerde yaka, vücuda çapraz bir şekilde yerleştirilmiş olup, kullanıcıya daha uzun ve geniş omuzlu bir görünümü kazandırır. Ayrıca, arka yanlarda çift yırtmaçlı yapısı, kruvaze ceketin hareket özgürlüğü sağlayan özelliği olmuştur (Flusser,1987, s.54). Dönemin terzileri kumaşları Avrupa'dan getirmiştir. Dolayısıyla Avrupa modasının sunduğu ceket, pantolon, palto, smokin, frak modellerini, aksesuar olarak da papyon, kravat, şapka, eldiven ve mendili Türk erkeği de tercih etmiştir (Öngen, 2015, s.7). Pantolon modelleri üstü bol, paçaya doğru darlaşan bir görünümde olmuştur.

Türkiye'de moda, 20. yüzyıl başlarında İstanbul'da ve bazı liman kentlerinde zaten kabul görmekte ve talep edilmektedir. 1925-1928 yılları arasında popüler hale gelen ve kısa sürede dünya çapında yayılan Charleston dansı ve ona uygun kıyafetler, İstanbul, İzmir ve sonrasında Ankara'da da görülmeye başlanmıştır. Kalça kısmında kemer veya bant, genellikle de bir fiyonk takılmıştır. Günlük kıyafetlerde dirsek hizasına kadar uzanan truvakar kollu modeller tercih edilmiştir. Gece davetlerinde kolsuz, V yaka ipek veya jarse elbiseler kullanılmıştır. Bu elbiselerde verev kesimli eteklerin yanı sıra, "aynalı elbise" olarak adlandırılan godeli (belden aşağı genişleyen, parçalı kesimli elbise eteği formu) modeller uygulanmıştır (Şahin, 2006, s. 195, 244).

1929 sonbahar modellerinde etekler kalçaya kadar dar, etek ucuna doğru kloş modeller şeklinde ya da pilelerle genişleyen bir görünümdeydi (Özer, 2009:359). Kadın bedenini ön plana çıkarmayan dönemin düz silüeti androjen stil olarak tanımlanmaktadır. Kadınsı duruşun sergilenmediği, kısa saç ve düz hatlardan oluşan giyim stili Avrupa modasına uyum sağlayan Türk kadınının tercihi olmuştur.

1930 yılının Temmuz ayında yayınlanan Resimli Aylık Aile Mecmuası Muhit'te yazlık elbiseler detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Pembe pamuklu kumaştan elbise, robadan (göğüs altından) ve etek yanlarından volanlıdır. Beyaz zemin üzerine renkli çiçek desenli kumaştan dikilmiştir ve elbisesinin yakası, cepleri beyaz renklidir. Empirme kumaştan gençler için önerilen elbise modeli, kalçada enine dikişlerle bedeni saran bir görünümdeydi. Ön bedeninin ortasında yakadan etek ucuna kadar inen geniş bir bant yer almaktadır. Beyaz etamin kumaştan olduğu tarif edilen diğer düşük kemerli bir elbisenin ise eteği pliselidir. Omuzlar, kemerin ve plisenin üst bölümü nakış tekniği ile desenlendirilmiştir (Muhit, Temmuz, 1930, s.230). Erken Cumhuriyet dönemi sürecinde kadın modasının değişimi ve modernleşmesine katkıda bulunan kurumlar Kız Enstitüleri, Sümerbank Kurumları, Köy Enstitüleri, Olgunlaştırma Enstitüleri ve Biçki-Dikiş kursları gibi eğitim programları olarak sıralanabilir (Himam ve Tekcan, 2014, s. 250).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma kapsamında Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleşen toplumsal değişimlerin moda alanına yansımaları fotoğraflar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, fotoğraflar üzerinden göstergebilimsel bir çözümleme yapılmıştır. Bu yöntemde, araştırmacı (yorumcu), işaretler ve işaret sistemleri arasında nesnel bir etkileşimin bulunmaması nedeniyle, yapılan yorumlar genellikle kişisel ve öznel olmaktadır. Bu sebeple, göstergebilim analizi nitel bir analizdir.

Fotoğraflar, izleyicinin modanın görsel dili aracılığıyla tarihi anlamasını ve yeni bakış açıları kazanmasını sağlayan bir merceğe görevi görmektedir. Geçmiş dönem moda dergilerinde moda illüstrasyonları, moda fotoğrafları dönemin idealize edilmiş moda tarzlarını sergilerken, yalnızca fotoğraflar modern izleyiciye kadın ve erkeklerin gerçekte ne giydiğini gösterebilir. Bu çalışmada Karşıyaka Hamza Rüstem Fotoğraf Evi'nden, Mert Rüstem'in arşivinden ve çeşitli yayınlardan elde edilen fotoğraflar 1920, 1934 ve 1930-1935 yılları arasına aittir. Seçilen

fotoğraflar ait oldukları dönemin giyim modasını yansıtmaktadır. Her fotoğrafın ayrı ayrı sunduğu göstergeler açıklayıcı bir yöntemle değerlendirilmiştir.

Hamza Rüstem Stüdyosu'nda Erken Cumhuriyet Döneminde Çekilen Fotoğraflara Yansıyan Giyim Şekilleri ve Fotoğrafların Analizleri

1920'ler ve 1930'lar fotoğrafın Türk modern orta sınıf yaşam tarzının önemli bir parçası haline geldiği bir dönemdir. 1930'larda stüdyo fotoğrafçılığı ağırlıklı olarak kentli orta sınıfa hitap ederken, orta sınıf bir yandan amatör fotoğrafçılığı da eğlenceli bir aktivite olarak benimsemeye başlamıştır (Baykan Calafato, 2024, s. 36).

Fotoğraf 6: Çok kuşaklı bir aile fotoğrafı, Hamza Rüstem Stüdyosu, yaklaşık 1920'ler (Baykan Calafato, 2024, s.194).

Türkiye'nin 1920'lerde yaşadığı sosyal değişimlerin izlerini Hamza Rüstem'in stüdyosunda çekilen çok kuşaklı bir aile fotoğrafında görmek mümkündür (Fotoğraf 6). Aile fertlerinin özenli giyimleri, birlikte stüdyoda fotoğraf çektirmeleri izleyiciye özel bir günün anısını yaşatmak istediklerini düşündürmektedir. Baykan Calafato'nun analize göre bu fotoğraf;

“Kuşaklar arasında açıkça görebildiğimiz peçeden uzaklaşma sürecini gözler önüne seriyor. Yaşlı kadının taktığı siyah başörtüsü, 1910'ların sonlarına ait fotoğraflardaki kara çarşafın modernize edilmiş versiyonunu akla getiriyor. Çocuklarıyla torunlarının kuşağında ise kadınlar, kadının başını açma sürecinde bir geçiş işlevi gören bone tarzı şapka (rusbaşı) takıyorlar. 1920'lerde yaygın olarak kullanılan boneye, 1930'ların ortalarındaki aile portrelerinde rastlamıyoruz. Erkeklerin görünümünde ise büyük bırakma tarzındaki farklılıklar dışında kuşaklar arası değişim daha az belirgindir. Ortada oturan yaşlı adamın Osmanlı tarzı palabıyığına karşı, genç erkekler ya traşlı ya da 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında popüler olan fırça bıyık bırakmışlar” (Baykan Calafato, 2024, s. 200).

1920'lerde Avrupa'da hakim olan modanın yansımalarını fotoğrafta bulunan orta kuşak kadınlarda görmek mümkündür. Kısa kesilmiş saç modeli (bob stili), kürk yakalı ceket, eldiven ve çanta yeniliğe açık bir aile izlenimi vermektedir. Erkeklerin ceketleri geniş omuzlu ve uzundur. Ceketin içine giyilen yelek, gömlek, yakaya takılan kravat ve yelek cebinde cep saati 1920'lerin erkek giyim modasıyla uyumludur. Ceketlerin hepsinde yaka şekilleri aynıdır. Bu durum ailenin

erkeklerinin ceket takımlarını aynı terziye diktirmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Üç genç kuşak erkeğin ceketinin göğüs cebinde mendil bulundurması, bir kişinin kalem yerleştirilmesi giyim-kuşamda detaylara dikkat edildiği izlenimi vermektedir. Ceket modellerindeki benzerliğe karşın ceket kumaşlarının renk ve desenlerinde değişim vardır. Pantolon modeli hakkında, ortada oturan yaşlı adamın paçalarındaki katlama detayının dönemin Batı'da moda olan duble paçalı pantolonlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir.

Fotoğraf 7: Genç bir çiftin portresi, 1934, İzmir. (Mert Rüstem Arşivi)

1934 yılında genç bir çiftin fotoğrafında (Fotoğraf 7) 1930'ların modaya uygun giyim detaylarını görmek mümkündür. Kadının kısa saç modeli, şapkasının küçük, yana yatık ve tül aksesuarla detaylandırılması modayı takip eden bir aile olduklarını düşündürmektedir. Genç kadının takma kollu, yuvarlak yakalı, göğüs kısmında bulunan düğmeden kruvaze kapanan ve elbise olduğu düşünülen giysisini, boyunda yandan bağladığı desenli fuları tamamlamıştır. Genç erkeğin üzerine tam oturan ceketi, çizgili kravatı göğüs cebine yerleştiği mendili 1920'lerin sonu, 30'ların başında Avrupa'da tercih edilen erkek giyim silüetini temsil etmektedir. Gülümsemeden poz veren genç çiftin ciddi bir duruş sergilemeyi tercih ettikleri düşünülmektedir.

Fotoğraf 8 (sol): Genç kadın portresi, 1930-1935 Yılları, İzmir. (Mert Rüstem Arşivi)

Fotoğraf 9 (sağ): Genç bir çiftin portresi, 1930-1935 Yılları, İzmir. (Mert Rüstem Arşivi)

1930-1935 yılları arasına tarihlenen fotoğrafta (Fotoğraf 8), desenli saten elbisesi ile poz veren genç kadın, 1920'lerin flapper modasını yansıtmaktadır. Uzun inci kolyesi, çapraz bağlanan ayakkabıları, beyaz ipek çorabı ve eteğin yanlarına eklenen kumaşın uç kısımlarına taktığı peluş kumaş ile akşam davetlerinde giydiği düşünülen elbisesini tamamlamış görünmektedir. Kısa-küt saç kesimi ve desenli saten elbisesindeki kumaştan yapılmış çiçek aksesuar genç kadının 1920'lerin Batı modasını 30'lu yıllara taşıdığını göstermektedir. Yan duruşu ve kameraya bakmadan yumuşak bir yüz ifadesiyle poz veriş fotoğraf stüdyosuna ve fotoğraf çekilmeye aşina bir genç kadın olduğu düşünülmektedir.

1930-1935 yılları arasında çekilen bir aile fotoğrafında (Fotoğraf 9) yer alan kadının 30'ların modasını yansıtan kısa kollu, uzun ve geniş etekli elbise giymiş olduğu görülmektedir. Elbisenin kol ve yaka uçları farklı renk bir kumaştan hazırlanmış şerit ile desenlendirilmiştir. Başına yan bir şekilde örgü bone takmıştır. Ayakkabılar hafif topuklu, yandan bantlı ve çift renklidir. Takı kullanmamış olan genç kadın dudağındaki mat bir ruj ile doğal görünüm sergilemektedir. Erkeğin üzerinde koyu renk çizgili takım elbisesi vardır. Ceketin içerisine kravat takmadan yakasının bir düğmesini açık bırakarak giydiği gömlek beyaz renktedir. Ceketin göğüs cebinde mendil yerleştirilmemiştir. Erkeğin takım elbisesini kravat, mendil gibi aksesuarlarla tamamlamayı ve yüz ifadesi, stüdyoya hazırlıksız gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Küçük çocuğun üzerinde kız çocuğu olduğunu anladığımız yeni elbisesi bulunmaktadır. Yaz mevsiminde çekildiği düşünülen stüdyo fotoğrafında kadının çocuğu ile birlikte oturuyor olması, erkeğin onların yanına, sandalyenin koluna yaslanarak oturuyor pozunu vermesi modern, sıcak bir aile yapısını işaret etmektedir. Baykan Calafato (2024: 135) Türkiye'de yakın tarihlerde benzer pozlar verilerek çekilen fotoğraflarda ortak stüdyo pratiklerinin varlığına dikkat çekmektedir. Bunlar fotoğrafçıların pozları yönlendirme biçimleri ve bu yönlendirmelerin fotoğrafı çekilenler tarafından büyük ölçüde kabul görüp uygulanması, dönemin toplumsal cinsiyet normlarını ve yeni Türk ailesi kavramını güçlendiren kolektif bir görsel kültürün inşasına dair bizlere ipuçları sunmaktadır.

Araştırmanın görsel verilerine kaynaklık eden, 1876 Girit Candia doğumlu olan Hamza Rüstem, 1897 tarihinden 1925 yılına kadar Girit'te bulunan fotoğrafhanesinde çalışmalarına devam etmiştir. 1925 yılında ailesiyle birlikte İzmir'e gelmiştir. İzmir Kemeraltı'nda stüdyosunu açarak burada birçok fotoğrafçı yetiştirmiştir. İzmir yerel basınına servis yaptığı, kent tarihine katkı sunduğu ve İzmirli ailelerin arşivini oluşturduğu fotoğraflar çekmiştir (Kesemen, 2020). Hamza Rüstem ve fotoğrafları, yalnızca İzmir'in görsel tarihi bağlamı içerisinde değil, aynı zamanda Türk fotoğraf tarihi içerisinde de önemli bir yer teşkil etmektedir (Özel Sağlamtimur ve Cabadak, 2106, s. 2607). Hamza Rüstem, İzmir'in belki en önemli Türk Müslüman fotoğrafçısı olarak adını duyursa da Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk müslüman fotoğrafçısı olarak bilinen Bahaeddin Rahmizade Bediz (1875-1951) ile birlikte anılır (Baykan Calafato, 2024:201). 1969 İzmir doğumlu Mert Rüstem, dedesi Hamza Rüstem'in İzmir ve Girit'teki tüm malzeme ve bilgilerini koleksiyoner olarak toplamıştır. Fotoğrafçılığa dair her şeyi biriktirmeye devam eden Mert Rüstem'in bağışlarıyla ve küratörlüğüyle Karşıyaka Belediyesi Hamza Rüstem Fotoğraf Evi Özel Müzesi kurulmuştur. İzmir'in en köklü fotoğraf stüdyolarından biri olan Hamza Rüstem Fotoğrafhanesi'nin yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip arşiv ve koleksiyonu, Hamza Rüstem Fotoğrafhanesi'nin sahibi ve yöneticisi olan Mert Rüstem tarafından Karşıyaka Belediyesi'ne bağışlanmıştır. Kurum 2011 yılında bu değerli müzeyi faaliyete geçirmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1920-1940 yılları arasında Türk toplumunda gelişen moda anlayışı ve bu dönemde çekilen stüdyo fotoğrafları araştırılmış, fotoğrafın yansıttığı detayların dönem modasını analiz etme sürecinde belge olarak önemli veriler sunduğuna vurgu yapılmıştır. Fotoğraflardan elde edilen veriler bir zamanlar günlük hayatın bir parçası olan giyim şekillerini açıklamaya olanak sağlamıştır. Hamza Rüstem'in stüdyo fotoğrafları erken Cumhuriyet döneminde İzmir'de yaşamış kişilere aittir. İzmir, ekonomik ve kültürel açıdan Batı modasına hızla adapte olan şehirlerden biri olarak Türk modernleşme sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Hamza Rüstem

Stüdyosu, bu süreci belgeleyen fotoğraflara kaynaklık etmektedir. Hamza Rüstem Stüdyosu'nda çekilen fotoğraflar, yalnızca bireylerin ve ailelerin moda dairelerine değil, aynı zamanda o dönemin toplumsal yapısına ve kültürel dinamiklerine ışık tutmaktadır. Örneğin, 1920'lerin kısa kesim saç modeli (bob stili), aksesuar kullanımı (inci kolyeler, mendiller) ve detaylara verilen önem, yalnızca bireysel tercihler değil, aynı zamanda toplumsal estetik anlayışının da bir yansımasıdır. Ayrıca, fotoğraflarda yer alan kumaş desenleri, yelekler, ceket modelleri gibi detaylar dönemin terzilik zanaatının ve Batı etkisinin yerel moda üzerindeki etkilerini göstermektedir. Türkiye'de Batılılaşma çabalarının yoğunlaştığı bu dönemde, moda aracılığıyla toplumsal modernleşmenin izleri açıkça gözlemlenmiştir. Özellikle 1920'lerin sonlarında ve 1930'larda, Avrupa modasıyla uyumlu giyim tarzının benimsenmesi, bu modernleşme çabalarının estetik bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, erkeklerin ceket takımlarında tercih edilen yelek, mendil ve cep saati gibi aksesuarlar, sadece modayı değil, aynı zamanda dönemin statü ve modernlik algısını da yansıtmaktadır.

Kadın giyiminde flapper stiline yanı sıra, kürk yakalı ceketler ve kumaşlardan yapılan süslemeler, dönemin zarafet anlayışını göstermektedir. Savaşlar arası dönemde zarafet ile pratiklik arasında kurulan denge, kadınların yaşam tarzındaki değişimleri ve bu değişimlerin giyim üzerindeki yansımalarını açıklamaktadır. Ayrıca, yerel terzilerin Avrupa modasına uygun gerçekleştirdikleri başarılı uygulamalar, Türkiye'de henüz yaygın bir endüstriyel moda üretiminin olmadığı bir dönemde modanın nasıl takip edildiğini göstermektedir.

Etik Beyan

“Erken Cumhuriyet Döneminde Hamza Rüstem Fotoğraflarına Yansıyan Giyim Şekillerinden Türk Toplumunun Modernleşme Çabalarının İfadesi (1920-1940)” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: Arşivinde bulunan fotoğrafları paylaşarak çalışmaya katkı sunan Sayın Mert Rüstem'e teşekkürlerimizi sunarız.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/ REFERENCES

Aktulum, K. (2020). *Moda ve Metinlerarasılık*, Çizgi Kitapevi, İstanbul

Atay, H. (2020). Yabancı Ülkelerde Taranan Google Fotoğraflarının Göstergebilim Analizi: Kuşadası Örneği. *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 20-30.

Barthes, R. (2016). *Camera Lucida*, Çev. Reha Akçakaya, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2016

Baykan Calafato, Ö. (2024). *Modern Türk Vatandaşının İnşası: Erken Cumhuriyet Döneminde Vernaküler Fotoğraf*, İstanbul: Doğan Kitap.

Baykan Calafato, Ö. (2021). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Aile Fotoğrafları, *Toplumsal Tarih*, Haziran, 2021, S. 46-52 https://www.academia.edu/84214956/Cumhuriyet_in_%C4%B0lk_Y%C4%B1llar%C4%B1nda_Aile_Foto%C4%9Fraflar%C4%B1

Boucher, François ve Yvonne Deslanders, (1987). *20,000 Years of Fashion The History of Costume and Personel Adornment* Expanded Edition, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, New York

Crane, D. (2018). *Moda ve Gündemleri, (Giyimde, Sınıf, Cinsiyet, Kimlik)*, Çev: Özge Çelik, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul.

Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri: Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

DeNipoti, C. (1994). Fashionable Images; The World Of Fashion Through Photographic Images Of The Turn-Of-The Century-A Case Study. *Iberoamericana-Nordic Journal Df Latin American Studies* XXIV, 2, 2-18.

Eberle, H., Hermeling, H., Hornberger, M., Menzer, D., Ring, W., (1998). *Clothing Technology From Fiber To Fashion*. Verlag Europa-Lehrmittel.

Fischel A., vd. (2013). *Moda: Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi* (Çev: D. Özen), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Flusser, A. (1987). *Clothes and The Man The Principles of Fine Men's Dress*, Villard Books, ISBN: 0-394-54623-7, New York.

Gezgin, S. (1994). *Basında Fotoğrafçılık*, Der Yayınları, İstanbul.

Haylamaz, G., Boz, S., Kılıç, A., Öndoğan Z., (2023) *Atatürk ve Balkanlar Cumhuriyetin 100. Yılı Anı Kitabı*, Bölüm Adı:(Erken Cumhuriyet Döneminde Modernleşmenin Temsili Olarak Takim Elbise), Ege Üniversitesi Yayınevi, Editör:Prof. Dr. Nadim Macit, Dr. M. Fatih Sansar, Basım Sayısı:1, S: 354, ISBN:978-605-338-438-0, Türkçe(Bilimsel Kitap) (Yayın No: 8823322)

Heimann, J. Nieder, A. A. (2009). *100 Years of Apparel Ads*, Taschen America Llc, 2009. ISBN 10: 3836514613 / ISBN 13: 9783836514613.

Himam, F. D. ve Tekcan, E. (2014) Erken Cumhuriyet Dönemi Terzilik Kültürü ve Ulusal Maddi Kültürün İnşası, *CTAD*, Yıl 10, Sayı 20, s. 221-254.

Himam, D. ve Pasin, B. (2011). Designing a National Uniform(ity): The Culture of Sümerbank within the Context of the Turkish Nation-State Project. *Journal of Design History*, 24(2): 157-170.

Hodgkins, Lisa, (2022). *Evertday Fashion In Found Photographs*, ISBN: 978-1-35024985-1, Bloomsbury.

Kesemen, Ö. (2020). *Girit'ten İzmir'e Hamza Rüstem Fotoğrafhanesi, Kısa Belgesel Film*, <https://www.youtube.com/watch?v=OS1W2nqGukY> Erişim tarihi: 12.12. 2024

Olin, M. (2002). Touching Photographs: Roland Barthes's "Mistaken" Identification. *Representations* 1 November 2002; 80 (1): 99–118. doi: <https://doi.org/10.1525/rep.2002.80.1.99>

Öndoğan, Z. ve Öndoğan, E.N. (2021). *Moda ve Marka*. Ö. Kurtoğlu Necef ve A. Şen Kılıç (Ed.). Ankara: İksad Yayınevi. ISBN: 978-625-8061-93-2.

Öngen, A. G. (2015). Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Politikasının Erkek Giyim Tarzına Etkisi. *Akdeniz Sanat*, 8(15). 1-11

Özel Sağlamtimur, Z. Cabadak, İ. (2016). “İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e İzmir’de İlk Türk Fotoğrafçı: Hamza Rüstem”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 43, s. 2592-2604.

Özer, İ. (2024). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda*. Truva Yayınları, İstanbul.

Slater, A., Atkin, S., & Kealy-Morris, E. (Eds.). (2023). *Memories of Dress*. Bloomsbury.UK.

Seeling, C. (2000), *Fashion The Century Of Designer 1900–1999*, Köneman Press, Germany.

Şahin, Y. (2006). *1920–1930 Yılları Arasında Türkiye’de Kadın Süetinde Moda Anlayışı ve Değişimler*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, GSF Yayınları.İzmir.

Toprak, Z. (2017). *Türkiye’de Yeni Hayat*. Doğan Kitap, İstanbul.

Dergiler

Muhit, Temmuz, 1930, s.230.

<https://filedn.eu/lpwTKmJuSKCLNjzDCWvh2dm/muhit/muhit-21-Temmuz-1930.pdf>